

לאיטליה עם הבריגדה

נדמה לי שעוד לפני הופעתם של החיילים היהודים במחנה הייתי נחוש בדעתי שאסור לחזור למצב של מיעוט בין הגויים - שוחחתי רבות על נושאים אלה עם מורתי החדשה לאנגלית - ויש להניח שלעברי הציוני היה חלק נכבד אם לא מכריע בגיבוש הדעה. מכל מקום, החלטתי הייתה נחרצת לבחור בדרך הזאת ואחרי שהייה של כששה שבועות בפלדאפינג, ארזתי את רכושי - צרור בגדים ממחסני הנוער ההיטלראי - עליתי על אחת המשאיות של הבריגדה ויצאתי עם קבוצת צעירים למצוא מולדת חדשה בארץ ישראל. עזבתי באנחת רווחה את האדמה הארורה הזאת ובדרך הארוכה שעמדה לפנינו, זכיתי לעבור ליד מינכן ולהתענג למראה ההרס הרב שעיר גדולה זו התברכה בו. בהמשך דרכנו הצטרפו אלינו משאיות נוספות בעלות מטען דומה והפכנו להיות שיירה נכבדה שעשתה דרכה לכוון הגבול.

אחרי כשלושים שנה שבת וקראתי בפעם נוספת ספרון שהלך והתפורר מפאת גילו, מאת סופר נשכח בשם *Königsberger* ובכותרת הטעונה *A walk with love and death*. בארץ לא ידעו על קיומו ורק באחד הטיוולים בלונדון, בחנות ספרים גדולה, זכרה מוכרת אדיבה את שם הסופר, חיפשה אבל לצערה אזלו כל העותקים שבמלאי. גליקסון, שהייתי שותף זוטור במשרדו, העניק לי אותו במתנה לרגל הולדתו של מיכאל. זהו רומן מתומצת, קצר, אפשר נובלה. סיפור שמתרחש בתקופה הנוראה של מלחמות המאה הארבע עשרה, על סטודנט אנגלי צעיר המחפש נתיב בדרכים רבות הסכנה של צרפת, ועל נערה-ילדה המוצאת מיסתור בין הריסות ארמון המשפחה מפני כנופיות לוחמות, ובעיקר על אהבה בלתי מתפשרת וחסרת סיכוי שסופה בלתי נמנע. סיפור עצוב זה הזכיר לי משום מה, דבר שקרה באותה שיירת ניצולים.

היינו במעבר האלפים על הכביש המוביל מאוסטריה לאיטליה ונסענו תחת מעטה ברזנט, כ- *D.P.* איטלקים החוזרים למולדתם. חצינו את הגבול בהצלחה והשיירה נעצרה לאחר מספר קילומטרים למנוחה קצרה ולחילוף עצמות. המשאיות התרוקנו אחת אחת והכביש נתמלא המוני אדם. הסתובבתי כמו כולם בין האנשים ללא מטרה כלשהי, מתבונן בנוף ההררי המרשים ומתפלא מגודש הירק המכסה כל תל וכל גבעה. דמות בעלת פנים מוכרות התקרבה אליי ומשכה מיד את תשומת לבי. האיש היה מבוגר ממני בכמה שנים, נמוך קומה ושחרחר, ובעל מבט עצוב-כבוי וראיתי אותו מקודם מסתובב בתוך ההמון כאילו חיפש מישהו. זיהיתי אותו מיד. הוא היה אחד מחבריו של יאנקעלה, אשר כמוהו, היה פוראריבייטר באושוויץ. אני אומר חבר, כי במחנה שהשליטה בו הייתה בידי "פולנים", כל היהודים הפולנים היו בעיניי חברים והוא היה למעשה שונה משאר חבריו. עשה רושם של איש מופנם, רציני ותרבותי.

לא, הוא לא זוכר אותי, או כל מדיאר אחר מבלוק שש ושכח אפילו את "יאנקעלה דער קאליקע". ולא, הוא כלל לא רוצה להגיע לארץ ישראל הוא סתם מחפש איזה בחורה הונגרייה שהכיר פעם ומי יודע, אולי ימצא אותה בין אנשים אלה. השתוממתי מעט, ואז בהיסוס מה הוא מגולל בפני את הסיפור.

זה קרה עוד באושוויץ, בעצם בבירקנאו. מעבר לגדר שליד אחד הצריפים, התוודע לבחורה נחמדה שהובלה לשם מהונגריה זמן קצר לפני כן. מדי יום היה בא, מבקר אצלה ליד הגדר ומביא לה קצת אוכל ובגדים, ועשה כל שהיה לאל ידו כדי להקל עליה את חיי המחנה. אף על פי שלא הייתה להם שפת דיבור משותפת, נוצרה ביניהם קירבה רבה ולימים התאהב בה אהבה של ממש. משבא יום השיחרור התחיל בחיפושים אחריה. עבר על פני מחצית אירופה, חיפש בכל מחנות העקורים ועכשיו אני כאן, הוא אומר, ולאחר מכן אמשיך את החיפושים באיטליה ולא אפסיק עד שאמצא אותה. איחלתי לו הצלחה מכל הלב ונפרדנו לשלום. מנוחתנו הקצרה הגיעה לסיומה, עלינו למשאיות והמשכנו לכיוון טרביזו.

למחנה זה של הבריגדה היהודית בצפון איטליה, הגענו בערבו של יום חם ומחניק. היינו עייפים מהדרך ובתאורה החסכנית - אולי היה כבר אחרי כיבוי אורות - קשה היה לקבל תמונה ברורה ממחנה זה של צבא יהודי. כל מה שזכור לי מטרביזו, הייתה החמימות שבה נתקבלנו על ידי החיילים הארצישראליים והסנדוויצ'ים שבהם כיבדו אותנו. הם היו על טוהרת הלחם הלבן - זה שנה ויותר שלא טעמתי דבר דומה -

ומרוחים בריבת תפוזים מתוקה-מרירה. אפילו המשקה המוזר הזה - תה מתוק עם חלב, בנוסח אנגלי - מצאתי שהוא טעים מאוד והצטערתי שלא נשארנו שם ללון.

לאחר הכיבוד ומנוחה קלה, שבנו ועלינו על המשאיות והמשכנו בדרך. כאמור היינו עייפים מרוב טלטולים ולמרות זאת לא נשמעו תלונות; כולם סמכו כנראה על החיילים היהודיים וחשו שהם יודעים את מלאכתם.

תחנתנו הבאה הייתה העיר פורלי *Forli*, שם מסיבות שלא ידענו את טיבם, הוחלפו המשאיות של הבריגדה על צוותיהן באנגליות, והמשכנו בדרך עד מודנה *Modena*. בעיר זו, במבנה גדול בעל חצר פנימית מרובעת - שימש פעם בית ספר, אולי מינזר - קובצו מאות פליטים מכל קצווי אירופה, כאשר פני כולם לעבר חופי ארץ ישראל, והתור לעלייה נקבע על ידי האירגון של שליחי עלייה. בחום הקיץ האיטלקי, העדיפו הרבה אנשים להתמקם בפרוזדור הפנימי לאורך ארבעת אגפי המיבנה, ואני מצאתי לי מקום ליד קבוצת צעירים דוברי הונגרית. הם לא הגיעו מאותה עיר, לא היו בני אותו גיל ולא ידעתי מה הגורם המאחד אותם לקבוצה מגובשת. היה ביניהם זוג - לא ממש נשואים - מבוגרים מעט מכולנו אשר שהו במקום זמן רב, וידעו את כל ענייני הנוהל ואת הצינורות המקובלים שדרכם אמורים היינו להגיע ליעד הנכסף.

היו עוד שני בחורים כבני גילי - אחד מהם, יעקב ווייס, עתיד היה לסיים את חייו על הגרדום. הוא נתפס באחת מפעולות האצ"ל, ולאחר משפט ארוך שהתנהל לעיני עיתונות העולם, נידון למוות והוצא

להורג על ידי שלטונות המנדט הבריטי. בין חברי הקבוצה נמנו שלוש בנות; צעירה בודדה ששמה פרח לי מהזיכרון, בחורה נאה בשם שוש - היה לי רומן קצר איתה לקראת סוף מלחמת השחרור ואחריה - ואחותה הצעירה שולה.

כאמור במודנה פעלה ביורוקרטיה מסודרת אשר בין היתר קבעה את התור שלפיו הועברו קבוצות פליטים אל קרבת החופים שבדרום איטליה ושם המתינו לאניות שאמורות היו להעלות אותם לארץ.

עם שוש בגליל

בקיצור, סיפור מייגע וארוך במיוחד לאלה כמונו שלא הגיעו בין הראשונים. מהר מאד פקעה סבלנות הקבוצה, החלטנו לעקוף את הסדר הביורוקרטי, ויצאנו לדרך ללא אישור. בכך, כמובן ויתרנו על הסעה מאורגנת, מנגד סמכנו על כושר אילתור של צעירים כמונו שזה עתה נולדו מחדש, ויצאנו דרומה.

הימים ימי אוגוסט החמים שבהם מקום לינה איננה מהווה בעייה. לפרנסתנו, מכרנו מחפצינו לאיטלקים שידעו מחסור של מלחמה. אני יצאתי את פלדאפינג ברכוש גדול, תחתונים וגופיות בכמות ניכרת, אשר היו מטבע עובר לסוחר. בבולוניה למשל, אכלנו קסטה והלכנו לראות סרט בקולנוע מתחת לכיפת השמיים - חידושים שמעולם לא הכרתי. ירדנו לאורך חופו המזרחי של המגף האיטלקי, בכל כלי תחבורה שהזדמן לנו כאשר העיקרי מביניהם היה רכבת משא שבה איש לא דרש תשלום. היה רושם שחצי איטליה מחפשת את דרכה באמצעות רכבות אלה. בהפסקות בין קטע למשנהו טיילנו בין בוסתנים, קטפנו תפוזים ריחניים בדרך ורחצנו במימי החמים של הים האדריאטי. היינו צעירים והחיים העניקו לנו מעט מחיוכיהם הנדירים.

בקרון פתוח של רכבת משא כזו, הומה אדם וברעש מחריש אוזניים, ישבתי ורגליי תלויות מחוץ לשפת הקרון כדי לנשום קצת יותר מהאוויר היבש של הקיץ האיטלקי. לידי ישב כומר בגלימה של אחד המיסדרים ומתוך שעמום או סקרנות - *ex officio* - עשה כמיטב יכולתו לדובב אותי. הוא היה איטלקי בעל גוף ודברן, אם כי לא ידען גדול בשפות, ולא רצייתי להעליב אותו ואת מיסדרו על כך. שאל אותי שאלות משאלות שונות באיטלקית טהורה. מילים אחדות הבנתי אפילו ועשיתי מאמצים להשיב לו ברומנית קלוקלת מהולה במילים לטיניות, וזה עבד. התפתחה שיחה, חלקה בתוספת תנועות ידיים, שבסופה הצלחתי להבהיר לו שספקותיי לגבי קיומו של האל, פסקו לגמרי בשנה האחרונה ולכן כל הדיבור על מהותו הם דברי הבל.

לקראת סוף המסע אני רוצה לבוא חשבון עם היסטוריונים מסוגה של עידית זרטל, אשר מפרשים עדויות ותעודות בהתאם להשקפתם הרליטיביסטית: אני הייתי שם! הייתי פליט במחנה עקורים, ומי כמוני

יכול להעיד ששליחיו הציניקנים של בן גוריון לא הפעילו עלי לחץ כלשהו, להתאמץ ולעבור את איטליה לכל אורכה כדי לעלות - לא להגר! - ארצה מהר ככל האפשר. ולא על קבוצת הצעירים שהייתי בחברתם שלא ידעו ציונות מהי. אימרה וחברתו אגי חזרו אמנם לעיר מולדתם, אבל עזבו תוך זמן קצר ולאחר כל תלאות הדרך במעבר בין גבולות הגיעו לחוף חיפה רק כדי להיות מגורשים לקפריסין. איש לא הכריח אותם ולא נזקקו לשכנוע וכל פירוש סובייקטיבי לא ישנה עובדות אלה. נכון, התנועה הציונית עזרה גם להם כפי שעשתה זאת לחבריי הקרובים - ביניהם לא ציונים - ולמאות אלפים אחרים. וכי למה ציפתה ההיסטוריה, שהמודיעין הבריטי יעסוק במלאכת העלייה !?

תחנתנו הסופית הייתה בארי - *Bari*, ולפי הידיעות שבידינו לא הרחק משם היה מחנה היעד ולשם היה צריך להגיע כדי לזכות בסיכוי להקדים ולעלות לאוניה. שליחנו אשר יצא לשם חזר עם פנים נפולות: שהובהר לו בצורה החלטית שאין מקבלים קבוצת אנשים הבאה בלי תור ובצורה בלתי מאורגנת. היינו עייפים מטלטולי הדרך ומעט מאוכזבים, אבל איש לא חשב לחזור למודנה ולהתחיל את הכל מחדש ובאין רעיון טוב יותר, התמקמנו בינתיים באולם ההמתנה של תחנת הרכבת, וזאת למורת רוחו הרבה של מנהל התחנה.

לאחר ימים אחדים, ואין ספור נדנודים עקשניים אצל שליחי העלייה, נעתרו לבסוף לבקשתנו וסוכם אפילו שלמחרת היום נתקבל במחנה העלייה. בבוקר, בעוד אנחנו עוסקים בהתארגנות, הופיע לפתע מנהל התחנה ומבשר בפנים קורנות כי בעוד שעות ספורות עתידה להגיע רכבת המובילה מאות יהודים בדרכם לארץ ישראל.

והאיש דייק בדבריו. עמדנו על הרציף ובשעה היעודה ראינו רכבת ארוכה ומפוארת נכנסת לאיטה ונעצרת בתחנה. נוסעים סקרנים ירדו מהקרונות, ובמהלך שיחה שהתפתחה בינינו בהונגריה רוטה, התברר שמוצא רובם מקולוז'ור, וששהו בשוויצריה ברוב שנות המלחמה ועכשיו הם בדרך לפלסטינה עם אשרות תקפות ביד. בתחנות שלאורך הדרך הארוכה הצטרפו אליהם לא מעט פליטים ואין סיבה שלא נעשה כמוהם. נטשנו מהר מאד את רעיון מחנה השליחים והצטרפנו לנוסעי הרכבת. באחת הקרונות הייתה לי פגישה מרגשת עם ד"ר לנדאו, מחנך הכיתה בשנה האחרונה לפני הבגרות והמורה ללטינית. לא ידעתי עליו הרבה, פרט לכך שהיה איש נחמד ומורה טוב ולא יכולתי לנחש את העובדה שזה שנים היה חבר בתנועת השומר הצעיר. באמצעותו פגשתי גם את ד"ר וויינברגר, רב הקהילה הרפורמית בעיר ומורה ליהדות בבית ספרנו.

טיפוס מוזר - אומרים אפילו נוכל - ולא ברור לי באיזה זכות היה בין הניצולים, כי תוך שנים ספורות נטש את הארץ וירד לאמריקה. הוציא שם ספרים בעניין קורות יהודי הונגריה בזמן המלחמה ולפי יודעי דבר, הנתונים שמופיעים בהם לא תמיד תואמים את האמת. אומרים שלעת זיקנה קיבל קתדרה באוניברסיטה של קולוז'ור, היא קלוז' של היום. חשיבותו של האיש היא בכך, שבעזרתו נתקבלתי לטכניון ללא בעיות ואף קיבלתי פטור מהבחינה בעברית. הגעתי הרי לארץ ללא שום תעודות ובקיץ 1946, כשנודע לי שהוא מנהל בית ספר בעכו, נסעתי אליו לבקש אישור על סיום לימודי בגימנסיה בקולוז'ור - בתנאי כמובן שלא שכח אותי. מה זה שכח, הרי בחינות הבגרות התקיימו אצלו בבית אחרי שהנאצים סגרו את בית הספר, והוא זוכר היטב שהייתי בין אלה שניבחנו בהצלחה. בהתאם לכך הנפיק לי מיד אישור על נייר בית הספר בעכו, אישור שהפך להיות תעודת הבגרות שלי. הדבר כמובן לא יכול היה להיות נכון, ולמען האמת גם לא ביקשתי אישור שגמרתי את בחינות הבגרות. לטובת שנינו בחרתי לא להביק את כבודו ולא הרחבתי את הדיבור על הנושא.

הייתי כולי צהלה ושימחה למשמע נוכחותו הברוכה בין הנוסעים של ע'רעב יויליש, הרי הוא הרבי מסאטמר עם הסוכריות, הוא שיעץ לחסידים ושלא חסידים, לא להמרות חס וחלילה את פיהם של השלטונות, ואסר עליהם לעלות לארץ ישראל אפילו אם הדבר היה כרוך בפיקוח נפש. והוא, הרבי המורם מהרבה רבנים, נטש את צאן מרעייתו בעת הסופה, הוברח מסאטמר וניצל בעזרת הציונים יש"ז. וכדי להוסיף

מצווה למצווה, עמד להגיע לארץ הקודש בעזרת סרטיפיקט שניתן לו על ידי הציונים, אף על פי ששנואים אלה, הם ורק הם, אשמים בעונש המחריד שאלוהים הטיל על עמו ישראל.

המשכנו איתם עד *Taranto* ועד לבואה של האנייה מצאו לנו מקום במחנה אוהלים אי שם בשדה חשוף. בבוקר שלמחרת מישהו הצביע על אחד האוהלים כמקום מושבו של כבוד האדמו"ר. חמדתי לצון מעט על חשבוננו, קיוויתי לראות אותו מושפל מכובד האסון שפקד את יהודי עירו וניגשתי למקום. ליד פתח האוהל עמדה אישתו החסודה ועסקה ברחיצת כלים. לאחר שהזדהתי כנידרש, ביקשתי לראות את הרעבע והיא ניאותה להביאני בפני בעלה. הוי, אמר הרבי, ע'רעב מוישה פולאטשעק, איך לא אזכור אותנו, הרי היה מנכבדי קהילת "שארעתיורע בסאקמ'ר". סיפרתי לו את שקרה למשפחתינו והוא, ברוב קדושתו, לא התייחס כלל אל קורות השנה האחרונה, בירך אותי ושילח אותי לדרכי, לא לפני שהבטיח כי השם יעזור. היו לי ספקות גם לגבי זיכרונו המופלא - הוא ראה את אבא, לכל היותר, פעם בשנה במסגרת המשלחת מטעם הקהילה הקטנה. מכל מקום האיש קיים את הבטחתו, עזרו לו בכך שליחי העלייה שציידו את חסרי סרטיפיקטים בתעודות מתאימות.

ליד הרציף ניצבה אנייה גדולת ממדים ועליה באותיות גדולות, שם צרפתי מרשים ובלתי נשכח *Ville d'Oran*. ליד הכבש עמד קרָפְרוס בדמות קצין אנגלי אשר בדק בקפידה את מיסמכיי העומדים לעלות לאנייה. עמדתי שם במתח רב עד שהגיע תורי, וראה מעשה כישוף; הקצין בדק את התעודה שבידי, מצא אתה כשרה למהדרין ובמהרה מצאתי עצמי על הסיפון, יחד עם כל חבריי למסע, מוכנים להפלגה. לפנות ערב יצאנו את נמל טרנטו. עמדתי רכון על מעקה הסיפון והתבוננתי בלא מעט סיפוק למראה חופי היבשת המקוללת, הולכים ומתרחקים ונעלמים מאחורי האופק.

בכך יכולתי למעשה לחתום את סיפורה של שנה חשוכה ונוראית זו שבה הזמן היה חסר משמעות, אותה תקופה, אשר לאחר זמן היסטורי קצר של יובל שנים תיקרא בידי כותבי העתים "מיתוס השואה" - ולמען האמת זאת הייתה כוונתי המקורית. מה לעשות, עד שהגעתי למנוחה ולנחלה נאלצתי לעבור תלאות נוספות ובעיקר עוד מחנה מעצר - שונה אומנם בתכלית מקודמיו ובכל זאת מחנה - ואלה שייכות איכשהו לסיפור.